

ЕВОЛЮЦІЯ ПАРТІЙНОГО ЧИННИКА В КОНСТРУЮВАННІ РЕГІОНАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ УКРАЇНИ

THE EVOLUTION OF THE PARTY FACTOR IN THE CONSTRUCTION OF THE REGIONAL POLITICAL LANDSCAPE OF UKRAINE

Комарницький В.В.,

*аспірант кафедри міжнародної політики
Ужгородського національного університету*

У науковій статті фокус дослідження зосереджено на політичних партіях, адже від початку здобуття незалежності України вони супроводжують складний і суперечливий процес демократичного переходу, беруть участь у формуванні представницької влади центрального рівня, а на сучасному етапі державотворення набувають реальних повноважень на місцях.

З'ясовано, що вітчизняне законодавство хоч і має низку суперечностей та прогалин щодо врахування наслідків російської військової агресії, але інституціонально забезпечує процес партійного будівництва, зокрема, розвитку організаційної структури, та участі партій у формуванні представницьких органів влади різних рівнів. Вказано, що з початком впровадження реформи децентралізації політичні партії стали не лише впливовими, але й повноважними, позаяк сформовані за їхньої участі органи місцевого самоврядування отримали широкі повноваження щодо здійснення регіональної політики. Разом із нормами Виборчого кодексу децентралізаційна реформа зумовила й електоральну активізацію партій, а партійність стала вагомою характеристикою у формуванні рад різних рівнів та виборів міських, селищних, сільських голів.

Акцентовано аспект суспільного сприйняття інституту політичних партій – довіри до нього, ролі партій у демократичних процесах. Дослідивши результати відповідних зрізів громадської думки, встановлено, що в Україні простежується поступова динаміка в бік підвищення рівня довіри громадян до партійних організацій та зберігається високий показник визнання партій важливим елементом успішного розвитку держави.

Підсумовано, що правова інституціоналізація партій, їхня участь у виборчих кампаніях, новації реформи децентралізації та зміни у суспільному сприйнятті політичних партій уособлюють обставини, за яких відбувається еволюція партійного чинника в конструюванні регіональних політичних ландшафтів.

Ключові слова: політична партія, політичний ландшафт, місцева партійна організація, політичний інститут, децентралізація, виборчий процес, місцеве самоврядування.

The study focuses on political parties, since from the beginning of independence of Ukraine they have accompanied a complex and controversial process of democratic transition, participated in the formation of representative power of central level, and at the present stage of state formation acquire authority in the localities.

It has been found that, though having a chain of contradictions and gaps in reference to taking into consideration consequences of Russian military aggression, domestic legislation still ensures the process of party organization and administration at institutional level, in particular, the development of organizational structure and participation of parties in the formation of representative bodies at different levels. It is pointed out that with the beginning of implementation of decentralization reform political parties have become not only influential but also plenipotentiary, because with their participation local self-government bodies have obtained wide powers in regards to the implementation of regional policy. Along with the norms of the Electoral Code decentralization reform led to the electoral activation of parties, and party membership has become a weighty characteristic in the formation of councils at different levels and elections of city, town and village mayors.

The aspect of public perception of the institution of political parties has been emphasized – trust in it, the role of parties in democratic processes. Having examined the results of relevant sections of public opinion the author found out that in Ukraine a gradual trend towards increasing the level of trust of citizens in party organizations can be traced and high rate of recognizing parties as an important element of successful development of the state is maintained.

It has been concluded that the legal institutionalization of parties, their participation in electoral campaigns, innovations of decentralization reform and changes in the public perception of political parties embody the circumstances under which the evolution of the party factor in the construction of regional political landscapes takes place.

Key words: political party, political landscape, local party organization, political institution, decentralization, electoral process, local government.

Постановка проблеми. Ключові аспекти формування політичного простору України як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях тривалий час визначає стан «переходу» в установленому розумінні – від недемократичних форм суспільно-політичного устрою до демократичних. Перехідний період, з одного боку, ознаменовувався процесом набуття до того відсутнього демократичного досвіду та закладання підвалин нової

традиції врядування, а з іншого боку, характеризувався фрагментарністю суспільних та політико-інституціональних трансформацій. Тут ідеться про специфіку розвитку громадянського суспільства та політичних інститутів, зокрема політичних партій, які є одним із рушіїв демократичного транзиту, адже в основі їхнього функціонування лежать цінності політичного плюралізму, громадянської участі, народного представництва,

виборності органів влади тощо. Еволюція інституту політичних партій в Україні з моменту здобуття незалежності зумовлювалася визначенням вектором у бік, протилежним радянській традиції з існуючою ідеологічною й, відповідно, партійною монополією. Перші парламентські вибори 1994 р. ознаменувалися участю менше двох десятків партій, у 1998 р. участь у виборчій кампанії взяли вже 48 партійних організацій, що свідчило про важливу роль партій в інституціональних перетвореннях в країні. Із часом поняття «партія», «партійна ідеологія», «партійність», «упізнаваність партійного бренду» хоч і не отримали чітких змістовних обрисів, однак почали звучати на рівні регіонів, у більш локальних вимірах. Ключовим процесом, що вплинув на модерну роль українських партій на усіх рівнях її структури, стала реформа децентралізації, яка актуалізувала саме роботу над активізацією низових ланок партійних представництв. Очевидним став факт, що місцеві організації політичних партій із допоміжних інструментів реалізації електоральних кампаній поступово перетворюються на учасників процесу розробки та ухвалення владних рішень на рівні органів місцевого самоврядування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема партійного будівництва та ролі партій у соціально-політичних процесах не втрачає своєї актуальності в Україні, а лише розширює предметне поле теоретичних та емпіричних досліджень. Так, інституціоналізацію політичних партій та партійної системи аналізують Л. Гонюкова, М. Лешаніч, М. Шелемба, Н. Шестак; участь і роль партій у процесах державотворення та демократичному транзиті – В. Баштанник, М. Кармазіна, О. Стойко, В. Яблонський. Окрім того, наукові пошуки вітчизняних дослідників стосуються змін у політичному ландшафті держави внаслідок реалізації виборчих кампаній (Т. Бевз, К. Семивол, Н. Яковлєва, В. Яремчук та ін.), аналізу регіонального аспекту функціонування політичних партій (В. Кампо, Ю. Ключковський, О. Кокіц, В. Лебедюк, Б. Ленічевич, Р. Манайло-Приходько, Р. Мартинюк, Ю. Остапець та ін.).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Продовжуючи наші наукові розвідки щодо ресурсного потенціалу українських політичних партій, зосередимося на передумовах розбудови партійних структур, динаміці участі партій у суспільно-політичних процесах регіонального рівня. Кінцевою метою представлено у науковій статті дослідження вбачаємо з'ясування чинників, які зумовили еволюцію партійної складової частини в конструюванні локальних політичних ландшафтів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізації поставлених дослідницьких завдань, передусім, сприятиме визначення ключових

понять, якими оперуємо у формулюваннях гіпотез та припущень. Якщо раніше узагальненим вважалося поняття «політичний простір», яке включало політичних акторів, взаємодії між ними, політико-правові умови, що дозволяють цим взаємодіям відбуватися, сучасна політична практика все частіше звертається до поняття «політичного ландшафту», позаяк він спирається й на певні ціннісні орієнтири, маркери політичної культури, бере до уваги настрої суспільства, його реакції на політичну дійсність. Так, вітчизняна дослідниця Л. Нагорна визначає політичний ландшафт як концентрований вираз політичної культури, притаманний саме цій території [8, с. 334]. Український географ-ландшафтознавець М. Гродзинський тлумачить політичний ландшафт як своєрідний образ простору, в якому через його місця та конфігурації знаходять вираз політичні ідеї, доктрини, цінності та структури певного часу. Автор додає, що ландшафт завжди включає нематеріальні елементи – історичну долю, політичний устрій, культурні впливи тощо [1, с. 127].

Сучасні ж дослідження громадської думки описують зміни політичних конфігурацій як зміни у політичному ландшафті, як-то оновлення політичних еліт, зміни в балансі політичної системи чи рівня довіри громадян до політичних інститутів та їхніх представників. На нашу думку, політична партія як носій консолідованих ідей, прагнень та переконань спроможна бути мірилом як інституціональних, так і ціннісних зсувів у політичному ландшафті. І якщо окреслені у дослідженні межі зводяться до регіонального рівня, то йтиметься про місцеві організації політичних партій, які прямо чи опосередковано уповноважені представляти і відстоювати інтереси партії, посилювати її політичний вплив на місцях. Принагідно підкреслимо, що місцеві осередки партій унаслідували вади всієї партійної системи – це і відсутність чіткого ідеологічного вектору, і ситуативна активність, і несформованість партійного активу, який стабільно й ефективно забезпечуватиме життєдіяльність організації, і зловживання популістськими практиками, й електоральний прагматизм та под.

Законодавство, яке регламентує функціонування політичних партій, їхні повноваження, діяльність місцевих осередків, не можна назвати комплексним чи завершеним. Безумовно, відправною нормою вважаємо конституційну, а саме статтю 36 Конституції України, якою визначається і гарантується право громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних та інших інтересів [5]. Шляхи розвитку дотичного до партій законодавства демонструють як раціональні, так і не ефективні приклади. Наприклад, численні зміни та правки щодо «виборчих» законів призвели до

ухвалення Виборчого кодексу України, що певним чином вирішило питання з механізмом формування представницьких органів влади різних рівнів і участі у цьому процесі політичних партій. Натомість у Закон «Про політичні партії в Україні» – основу партійної діяльності в державі – протягом 19 років 32 рази вносили зміни [12], а до змісту документу й досі мають місце численні нарікання. Експерти критикують його за норми щодо створення партії без урахування реалій із тимчасово окупованими територіями та щодо можливості анулювання реєстрації у разі неучасті протягом 10 років у виборах президента та до Верховної Ради України, за недієвість норми про право політичних партій на використання державних засобів масової інформації та оприлюднення критики щодо органів влади. Ці недоліки не є критичними, але вочевидь є гальмівними для вкорінення демократичної традиції партійного будівництва та міжпартійної конкуренції.

Політолог М. Лешанич виокремлює такі етапи правової інституціоналізації політичних партій в Україні:

I етап: 1991–1996 рр. (28 червня 1996 р. прийняття Конституції України);

II етап: 1996–2001/2002 рр. (квітень 2001 р. прийняття закону «Про політичні партії в Україні»; у березні 2002 р. відбулися парламентські вибори, які змінили структуру електоральної конкуренції в Україні);

III етап: 2002–2014/2015 рр. (за результатами Революції Гідності змінюється акторна структура партійної системи, а в 2015 р. приймається закон про державне фінансування партій);

IV етап: починаючи з 2015 р. [6, с. 216–217].

Фактичну активність, яку потім аналізують за десятками параметрів, політичні партії виявляють під час виборчих кампаній. Статистика партійної участі у місцевих виборах у період з 2010 до 2020 р. має певну динаміку (табл. 1). Саме кількісні показники представляють чітку картину формування маркеру партійного впливу на політичний ландшафт регіонів.

Важливо наголосити, що особливістю місцевих виборів–2010 був монопольний статус «Партії регіонів»: якщо самовисуванцями під час виборів голів місцевих рад різних рівнів були 51,97% з усіх обраних посадовців, то 31,29% – це кандидати від вказаної партії; аналогічно й з місце-

вими депутатами, де самовисуванці – 41,38%, «регіонали» – 33,64% [14]. Проводячи паралелі між змінами у політичній конфігурації, спричиненими місцевими виборами 2010 р. та 2015 р., констатуємо тенденції, які стосуються розчарування у домінантному представництві «Партії регіонів» та наслідками її діяльності для держави. Це призвело:

– по-перше, до дискредитації партійності як гарантії вибору, внаслідок чого частка кандидатів-самовисуванців, які пройшли до місцевих рад у 2015 р., збільшилася майже на 26% у порівнянні з результатами місцевих виборів 2010 р. [14].

– по-друге, до появи нових політичних партій на межі 2014–2015 рр., тобто в період відносно відкритої політичної конкуренції (політичні партії «5.10», Народний фронт, Рух за реформи, Сила людей, Українське об'єднання патріотів «УКРОП», Українська стратегія Гройсмана, Голос, Партія розвитку громад та ін.).

Сучасний етап активного обговорення змін у політичному ландшафті України пов'язаний із місцевими виборами 2020 р., головними акторами яких стали саме організації політичних партій у регіонах. Динаміку кількісних показників участі партій у політичних процесах 2019–2020 рр. зумовили зміни до виборчого законодавства, новаті децентралізаційної реформи, розвиток нових партійних брендів, для яких місцева кампанія 2020 р. мала стати своєрідним трампліном для початку парламентських електоральних перегонів. Партійне керівництво усвідомлює, що політичний вибір у країні роблять громадяни – мешканці регіонів, а не лише столиці.

Особливості місцевих виборів 2020 р. пов'язані з новими повноваженнями, які отримали сформовані представниками політичних партій органи місцевого самоврядування. Проаналізована Центральною виборчою комісією зведена інформація засвідчила, що 6 586 обраних депутатів (16,62%) висувалися для участі у виборах шляхом самовисування (у територіальних громадах з кількістю виборців до 10 тисяч). 33 029 обраних депутатів (83,38%) висувалися місцевими організаціями політичних партій. Наголошено, що кандидати у депутати, які висувалися місцевими організаціями політичних партій, брали участь у виборах за двома виборчими системами: у територіальних громадах з кількістю виборців до 10 тисяч – за

Таблиця 1

Участь політичних партій у місцевих виборчих кампаніях 2010–2020 рр.

Показники	Голови рад – самовисуванці	Обрані депутати – кандидати від політичних партій	Кількість партій-учасниць виборчої кампанії
Місцеві вибори 2010 р.	51,97%	58,62%	124
Місцеві вибори 2015 р.	80,94%	33,05%	89
Місцеві вибори 2020 р.	47,45%	84,33%	113

мажоритарною системою, у територіальних громадах з кількістю виборців 10 тисяч і більше – за системою пропорційного представництва за відкритими списками. Загалом своїх представників у місцевих радах різних рівнів отримали 110 політичних партій – найбільше мандатів мають представники партії «Слуга народу» – майже 17,59% (5 809 осіб), понад 12,39% депутатів місцевих рад (4 093 особи) представляють «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», на третьому місці – політична партія «Опозиційна платформа – За життя» з 11,75% (3 881 особа) [13].

Висунення кандидатів від партії стало обов'язковою умовою для балотування до місцевих рад, натомість статус самовисування зберігся для кандидатів у мери. Спираючись на відкриті дані Центральної виборчої комісії України, був проаналізований ступінь вагомості партійного чинника для балотування у мери обласних центрів під час місцевих виборів 2020 р. (для Донецької області базовим обрано м. Краматорськ, у м. Северодонецьк Луганської області, де тимчасово розташована обласна адміністрація, вибори міського голови не проводилися) [14]. Отже, з 294 кандидатів на посаду міського голови в обласних центрах політичними партіями висувалися 234 особи (майже 80%). 67% з них виявилися членами партій, які кандидували потенційного мера, тобто партійними були більше половини (53%) від загальної кількості кандидатів, частина з них – від локальних політичних проєктів, подекуди сформованих під конкретних кандидатів і для їхніх команд (Партія Володимира Буряка «Єднання» (м. Запоріжжя), Блок Кернеса «Успішний Харків» (м. Харків), політична партія «Команда Михайлішина» (м. Черкаси), партія «Блок Володимира Сальдо» (м. Херсон) та ін.). Таким чином, чинник партійності не став умовністю законодавчих нововведень, а демонструє вкорінення у політичну практику сучасної України [4, с. 113–114].

Аналізуючи результати виборів міських голів в обласних центрах України, які відбувалися 25 жовтня (перший тур) та 8, 15, 22, 29 листопада 2020 р. (другий тур), отримуємо такі результати:

- серед обраних мерів 91,3% висувалися політичними партіями;
- менше 10% йшли на вибори як самовисуванці;
- майже 70% були членами політичних партій, від яких кандидувалися у мери;
- безпартійними виявилися кандидати-переможці: Г. Кернес (м. Харків), який висувався від політичної партії «Блок Кернеса – успішний Харків!», та Г. Труханов (м. Одеса) – співголова партії «Довіряй ділам», від якої йшов у мери [14].

Дещо інше співвідношення у результатах виборів сільських, селищних та міських голів, де серед обраних 47,45% склали самовисуванці

(безпартійні з них – 93,49%), а 52,55% висувалися місцевими організаціями політичних партій [14]. Пропонуємо оцінити цей показник у порівнянні з результатами попередніх місцевих виборів 2015 р., де серед обраних на посади міських, селищних, сільських голів було 80,94% самовисуванців, з яких 95,31% – безпартійні [14].

Таким чином, за підсумками місцевих виборів 2020 р., партійний чинник домінував навіть на тому сегменті виборів, де він не передбачався законом як обов'язковий, а саме для висунення кандидатів сільських, селищних та міських голів. Партійність у даному контексті означає кандидування від партії, а не членство у ній. Ще однією тенденцією стало тяжіння впливових політичних акторів до створення регіональних партійних проєктів, які хоч і мають реєстрацію загальноукраїнської партії, однак свою діяльність, впливи і пріоритети зосереджують на певних регіонах чи навіть окремих містах. І наведені вище приклади не можуть слугувати зразком партійного протезування тих чи інших процесів у регіонах, адже там йдеться радше про авторитет конкретних політиків, які позбавили себе прив'язки до відомих політичних брендів.

Вибори як критерій оцінки типовості або ж девіантності регіонів розглядає вітчизняна політологиня М. Шелемба, яка у своєму дисертаційному дослідженні визначила за підсумками місцевих виборів 2015 р.:

- типовими регіонами з переважанням підтримки демократичних, проєвропейських політичних сил Вінницьку, Волинську, Житомирську, Івано-Франківську, Київську, Кіровоградську, Львівську, Полтавську, Рівненську, Сумську, Тернопільську, Херсонську, Хмельницьку, Черкаську, Чернігівську, Чернівецьку області;
- типовими регіонами з переважанням підтримки демократичних, проєвропейських політичних сил, вагомим рівнем підтримки проросійського курсу, євроскептицизмом Запорізьку, Миколаївську та Одеську області;
- нетиповими регіонами з опозиційною девіантністю, підтримкою проросійського курсу, євроскептицизмом, опозиційністю до діючої влади (через вплив регіональних політиків), середнім рівнем підтримки демократичних сил Дніпропетровську та Харківську області;
- нетиповим регіоном з регіональною девіантністю, підтримкою вузькорегіональної політичної сили та демократичних політичних сил Закарпатську область;
- нетиповим регіоном з лояльною девіантністю, підтримкою провладної політичної сили, демократичних сил м. Київ [15, с. 190].

Такий теоретико-методологічний підхід до аналізу вибору громадян, у тому числі, й партійного, дозволяє стверджувати, що політичні партії

є певним уособленням сукупного цивілізаційного та світоглядного вибору населення, тобто важливою ціннісною надбудовою політичного ландшафту.

Вкорінення партійної характеристики місцевих політичних ландшафтів пов'язане із децентралізаційними процесами. Політичні партії, формуючи інституціональну основу своєї діяльності на місцевому рівні, не можуть функціонувати автономно. Повноваження регіонального управління представники партійних організацій здобувають у якості обраних членів чи посадовців органів місцевого самоврядування. У контексті прийнятих норм нинішнього етапу реформи децентралізації можемо говорити про такі партійні компетенції, як:

- фінансові повноваження, зокрема, щодо зовнішніх запозичень та вибору установи з обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ;

- надання базових адміністративних послуг;
- формування засад і здійснення заходів із забезпечення правопорядку та публічної безпеки;
- здійснення містобудівної політики тощо.

Нові повноваження – це виклик до кадрової складової партії, компетентності партійців, фахової підготовки і готовності оперативно реагувати на потребу регіону, зовнішні виклики, зміни законодавства. Зауважимо, що суперечливими наразі лишаються питання, пов'язані з діяльністю, функціями та впливом районних рад, позаяк ця ланка регіонального управління потребує додаткового вкоренення і чіткого розподілу повноважень з радами інших рівнів (місто, ОТГ, область). Загалом же, законодавство щодо функціонування місцевого самоврядування в Україні зазнавало численних змін і передбачає ухвалення нових законів, де, серед іншого, є намір закріпити принцип, за яким рада громади в межах закону матиме право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене зі сфери її компетенції і вирішення якого не доручено жодному іншому органу [7].

Від моменту здобуття Україною незалежності вітчизняні політичні партії на місцевому рівні прагнули бути впливовими. Ця впливовість переважно зводилася до своєрідної форми лобізму як здійснення політичного чи елітарного супроводу вирішення питань і реалізації проєктів під впливом партійців у центральних органах влади. Про повноважність представників місцевих партійних організацій заговорили після початку децентралізаційної реформи та ухвалення Виборчого кодексу України. Перший чинник визначив обсяг повноважень представницьких органів влади на місцях, другий – зробив провідними суб'єктами виборчого процесу саме місцеві організації політичних партій, їх же визнав суб'єктом формування вже децентралізованих рад у містах, районах, об'єднаних територіальних громадах, областях.

За висновками експертів Центру Разумкова, останні місцеві вибори 2020 р. все ж відзначилися примусовою партизацією, внаслідок чого сформована місцева влада стала «формально партизованою» [11, с. 28]. Вочевидь, йдеться про те, що вимога партійної приналежності для участі у виборах була продиктована нормами законодавства, а не сприйняттям політичної системи крізь призму партійної (чого насправді не відбувається). Ще одне застереження на початку впровадження змін до законодавства у частині партійної участі у виборах на місцевому рівні висловлювала українська вчена М. Кармазіна, яка вказувала, що неврегульованими залишаються питання, пов'язані зі:

- зміною виборчої системи (на пропорційну як на загальнодержавному, так і регіональному чи локальному рівнях). Залишаючись поза партією – суб'єктом виборчого процесу, громадянин втрачає своє конституційне право бути обраним;

- функціонуванням регіональних політичних сил. Не виявляючи інтересу до партій, які розгорнули діяльність у всеукраїнському масштабі, громадянин не може законно створити свою партію для участі у виборах на рівні, приміром, регіону та ін., оскільки превалювання регіонального над загальнодержавним може становити загрозу для цілісності держави [3, с. 68–69].

Ризики щодо участі партій у політичному процесі, зумовлені законодавством і станом партійної системи, стосуються і фінансової складової – за відсутності традиції прозорої фінансової звітності парторганізацій на центральному рівні не запрацюють відповідні механізми і у діяльності місцевих осередків. І йдеться тут не про неналежно марковану рекламу чи суперечливі звіти щодо кошторисів виборчих кампаній. Тіньовий аспект формування бюджету партії унеможливило розуміння зв'язків партії із бізнесовими кланами чи промисловими групами тиску. Це одна з деформованих ланок у побудові механізмів партійної звітності, яку вважаємо невід'ємною частиною такої функції політичної партії, як народне представництво.

Якщо місцеві вибори 2015 р. відзначилися просуванням партійних брендів – через активізацію місцевого прошарку для підвищення популярності і впізнаваності партії на центральному рівні, то у 2020-му партії боролися за укріплення позицій місцевих осередків через здобуття ними реальних владних повноважень, зокрема, фінансових. На прикладі впровадження практики існування регіональних партійних утворень та їхніх успіхів у формуванні місцевих рад можемо стверджувати, що в Україні відбувається поступовий відхід від функції «обслуговування» центральних офісів і штабів, хоча зацікавленість у такому функціоналі залишається. Ще одна тенденція, яка актуалізувалася у ході виборчої кампанії-2020, стосу-

ється збільшення кількості активних політичних конкурентів. Тобто протистояння двох «гравців» збереглося лише на рівні виборів мерів. Натомість партійне протистояння вийшло за межі дефініцій «провладний» і «опозиційний». Інтереси учасників виборів стали більш стратегічними, засоби досягання цілей – комплексними, часом конформістськими та кон'юнктурними.

Об'єктами, які дозволяють говорити про політичні партії як про учасників ухвалення владних рішень, були і залишаються громадяни, передусім, у статусі виборців, які своїми голосами формують політичну карту регіонів. Проаналізувавши їхній електоральний вибір протягом кількох кампаній, звернімося до іншого виміру – рівня довіри суспільства до інституту політичних партій, його сприйняття і визнання чи не визнання як вагомий ланки державотворення на сучасному етапі. Попри те, що конструкти «громадська думка», «суспільна довіра», «оцінка населення» не є стабільними і вирізняються мінливістю через низку маркерів впливу, зовнішніх і внутрішніх обставин, маніпулятивних технік, однак саме зріз вибору «за» чи «проти» є головним підсумком діяльності політичних інститутів. Йдеться як про тези «довіряю» і «не довіряю» партії, так і про сприйняття її у якості виразника суспільних чи групових інтересів.

Так, систематичні моніторинги соціологічних агенцій засвідчили відсутність стабільної динаміки у бік зростання рівня довіри до політичних партій з боку громадян України. Аналіз, який у період з грудня 2001 р. до жовтня 2009 р. проводили провідні соціологічні служби країни, показав, що показники довіри і недовіри протягом вказаного періоду майже не змінювалися – довіряли партіям менше 17% респондентів, не довіряли близько 75% опитаних. Згідно з моніторингом Інституту соціології, станом на травень 2009 р. 48% опитаних зазначили, що в Україні немає партії близької їм за ідеологічними та програмними цілями. 32,6% опитаних зазначили, що така партія в країні є, а 19,3% не визначилися з відповіддю. Найбільша кількість респондентів, які вважають, що існують партії близькі до них за ідеологічними та програмними цілями, проживали на Півдні країни – 39%. Водночас, більшість мешканців Заходу (51,9%) та Центру (50%) вважали, що ідеологічно близької до них партії в Україні немає [9]. Аналіз результатів моніторингу, що проводився Українським інститутом соціальних досліджень ім. Яременка спільно із Центром «Соціальний моніторинг» з березня 2005 р., вказує на те, що поточний баланс довіри суспільства до вітчизняних політичних сил є продовженням кризових тенденцій в українському політикумі, що беруть свій початок у вересні-грудні 2007 р., коли відбувалися позачергові парламентські вибори, що завершилися перемогою «Партії регіонів». З того часу тенденція суспільної недо-

віри до українських політичних сил зберігається з незначними тимчасовими періодами поліпшення, а саме у кінці 2013 р. – на початку 2014 р. (період «Революції Гідності») і у серпні-грудні 2014 р. (період активної передвиборчої кампанії та парламентських виборів) [2].

Сучасний період зазнав змін у співвідношенні показників довіри до партій та визнання необхідності їхнього існування для успішного розвитку держави. Співставляючи результати дослідження Центру Разумкова початку 2019 р. та 2020 р., бачимо, що рівень довіри до інституту політичних партій коливається у межах 12–16% у бік зростання – з 12,3% (2019 р.) до 16,7% (2020 р.), а недовіри – в бік зниження: у 2019 р. політичним партіям не довіряли 76,8% опитаних, а у 2020 р. 69,9% [10]. Водночас опитування Центру Разумкова у жовтні-листопаді 2020 р. засвідчило впевненість громадян у тому, що партії потрібні для успішного розвитку держави. З роками частка позитивних відповідей лише зросла і склала 75%. У всіх регіонах країни серед прихильників усіх політичних сил ті, хто висловлювався на користь потрібності партій, мають значну перевагу над противниками. Однак на півдні (18%) та сході (17%) частки противників партій є більшими, ніж в інших регіонах країни [11, с. 39]. Припускаємо, що на фоні загальної недовіри до політичних інститутів, політичні партії все одно сприймаються як елемент демократичного врядування. Окрім того, інституціонально їм не може скласти конкуренцію жоден інший політичний інститут, адже навіть громадські організації, що мають вищі показники суспільної довіри, трансформуються у партії, стаючи системними учасниками політичної боротьби.

Узагальнене уявлення про сприйняття партій громадянами дозволяє артикулювати потребу розвитку комунікації партії з населенням, формування стабільної низової партійної структури, яка матиме більше можливостей для взаємодій із людьми. Також обґрунтовано вважаємо, що у своїй діяльності політичні партії спираються, у першу чергу, на інституціональні можливості, а не на суспільні запити. Останні залишаються не надто чітко сформульованими, не однорідними і не остаточними, враховуючи постійну зміну електоральних уподобань.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, констатуємо, що політичні партії розширюють механізми впливу як на загальнодержавні політичні процеси, так і на конструювання регіональних політичних ландшафтів. Останнє забезпечується через активність, зокрема електоральну, місцевих партійних організацій. Серед чинників, які сприяють еволюції партійного впливу на суспільно-політичні процеси, особливої ваги набули такі:

- по-перше, розвиток вітчизняного законодавства, що розширює можливості участі політичних

партій у формуванні представницьких органів влади різних рівнів;

– по-друге, інститут виборів, який є своєрідним лакмусом у визначенні впливовості партій, їхньої активності у важливих суспільних процесах, демонструє рівень демократичності політичної боротьби та конкуренції;

– по-третє, вагомим чинником і каталізатором включеності низових партійних структур у політичний процес стала реформа децентралізації, яка наділила політичні партії у статусі акторів місцевого самоврядування реальними повноваженнями на місцях;

– по-четверте, зріз громадської думки щодо існування і діяльності політичних партій, який, хоч і доволі повільно, але демонструє підвищення рівня довіри до інституту політичних партій, а також засвідчує визнання громадянами ролі партій у демократичних процесах.

Отже, можемо стверджувати, що партії конкретизували свої впливи на формування політичного ландшафту в регіонах реальними владними повноваженнями на місцях. Місцеві вибори, які вкорінюють традицію появи регіональних партійних проєктів та відходу від дублювання конфігурацій після парламентських кампаній, залишаються виборами «третього порядку» для електорату, але не для державного будівництва. У нових умовах децентралізації та виборчого законодавства партіям варто розвивати кадровий потенціал, зосередитися на функції оновлення місцевих еліт з новими компетентностями у відповідності до базових повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування. Подальші наукові розвідки мають напрацювати і представити моделі комунікації політичних партій, влади та громадянського суспільства, які оптимізують механізми державної політики на усіх рівнях її реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гродзинський М. *Пізнання ландшафту: місце і простір*. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2005. Т. 2. 503 с.
2. Динаміка рівня довіри соціальним інститутам та органам влади наприкінці 2015 року. *Український інститут соціальних досліджень імені О. Яременка*. 2015. URL: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/2016%2001%2014%20PR%201.pdf> (дата звернення: 20.12.2020).
3. Кармазіна М. Політичні партії в Україні як чинник дестабілізації держави і суспільства. *Політика суспільних реформ: стратегія, механізми, ресурси. Збірник наукових праць*. Київ : ІПІЕНД НАН України. 2018. С. 67–93.
4. Комарницький В. Роль партійного чинника в реалізації електоральних стратегій (на прикладі місцевих виборів 2020 року). *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» «Політологія. Соціологія. Право»*. 2020. № 1–2. С. 113–114.
5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. С. 141.
6. Лешанич М. *Особливості процесу інституціоналізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту* : дис. на здобуття наук. ступеня к. політ. н. Ужгород : Ужгородський національний університет. 2020. 258 с.
7. На порядку денному децентралізації – чітке розмежування повноважень. *Портал «Децентралізація»*. 2020. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12433> (дата звернення: 20.12.2020).
8. Нагорна Л. *Регіональна ідентичність: український контекст*. Київ : ІПІЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України. 2008. 405 с.
9. Особливості сприйняття громадянами України політичних партій та електоральних процесів у державі – Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2010. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/osoblivosti-spriynyattya-gromadyanami-ukraini-politichnikh-ta-elektoralnikh> (дата звернення: 20.12.2020).
10. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян. *Центр Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/> (дата звернення: 20.12.2020).
11. *Партійна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку* – Центр Разумкова. Київ : Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. 2020. 104 с.
12. *Про політичні партії України* : Закон України № 2365-III від 5 квітня 2001 р. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text> (дата звернення: 20.12.2020).
13. Результати місцевих виборів у розрізі представництва політичних партій. *Центральна виборча комісія: Офіційний веб-сайт*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/novini/rezultati-mistsevih-viboriv-u-rozrizi-predstavnitstva-politichnih-partiy.html> (дата звернення: 20.12.2020).
14. *Центральна виборча комісія: Офіційний веб-сайт*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2020).
15. Шелемба М. *Особливості процесу націоналізації партійної системи України: теоретичний та емпіричний виміри*. : дис. на здобуття наук. ступеня к.політ.н. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2019. 305 с.